

KRONIKA

TAUTOSAKOS EKSPEDICIJA

1995 metų Instituto tautosakos ekspedicija vyko liepos 10–20 d. Ignalinos rajono Daugeliškio apylinkėse. Ekspedicijoje dalyvavo 15 žmonių. Kartu su Instituto doktorantais ir asistentais dirbo trejetas vyresniųjų klasių moksleivių. Pirmasis atradimas ekspedicijos dalyviams buvo prieš keletą mėnesių čia įkurti parapijiniai senelių globos namai. Vien tik Adelė Činčikienė-Pivoriūnaitė, kilusi iš Piemenų k., įdainavo apie 500 įvairių dainų bei jų fragmentų, pateikė ratelių ir žaidimų, pripasakojo apie lietuviybės darbą lenkų okupuotame krašte. Dainininkė padovanojo savo dainų ir atsiminimų sąsiuvinius, pažadėjo, ką atsimenanti iš jaunystės laikų, surašyti ilgiais žiemos vakarais. Net keletas ekspedicijos dalyvių buvo užklydę pas Moliakalnio viengungį Leoną Juršią pasiklausti ne tik pasakų, bet ir šiaip jau gražių pasvartymų apie gyvenimą. Kelias dešimtis dainų padainavo Naujajame Daugeliškyje gyvenančios seserys Paukštytės – Janina Bukauskienė ir Melanija Kamarauskienė. Ekspedicijos darbo plotas buvo nemažas: Senasis ir Naujasis Daugeliškiai, Seniškis, Vidiškės, Taujūnai. Dviratininkės siekė netgi Kačergiškę, Paringį, Rimšenus, Grybėnus. Nuošalesniuose kaimuose ir vienkiauose joms dar pavyko užrašyti senųjų tikėjimų, padavimų ir sakmių, nors šie dalykai sparčiai nyksta netgi taip prieš Antrąjį pasaulinį karą savo burtininkavimais garsėjusiuose kraštuose.

Sudėję krūvon visą ekspedicijos kraitį, parsivežėme apie tūkstantį dainuojamosios, keletą šimtų pasakojamosios ir apie porą šimtų smulkiosios tautosakos vienetų.

Viena iš jaunųjų ekspedicijos dalyvių – abiturientė Eglė Armatkevičiūtė iš surinktos medžiagos respublikiniam jaunųjų filologų konkursui sudarė tautosakos rinkinį bei teorinį darbėlį apie medžius ir geles šių dienų Daugeliškio apylinkių žmonių pasaulėjautoje.

Grazina Kadžytė

LIETUVIŲ TAUTOSAKOS RANKRAŠTYNE

Rankraštyno fondus papildė 70 naujų rinkinių, kuriuose yra 9498 tautosakos kūriniai ar giminingų mokslų faktai bei aprašai. Daugiausia medžiagos gauta iš pavienių rinkėjų – 3304 vienetai (22 rinkiniai). 20 rinkinių, kuriuose yra 1673 kūriniai, padovanojo Rokiškio kultūros mokykla. 17 rinkinių (daugiausia tai darbai, pristatyti respublikiniam jaunųjų literatų konkursui) gauta per Švietimo ir mokslo ministeriją, juose – 1589 kūriniai. 6 rinkiniai sudaryti Vilniaus universiteto Kraštotyryninkų klubo ekspedicijose (1037 kūriniai). 4 Instituto tautosakinėje ekspedicijoje parengtuose rinkiniuose yra 487 kūriniai. 1408 antkapių užrašai, nurašyti Lietuvos Knygnešio draugijos narių, gauti per Lietuvos kultūros fondą. Visuose rinkiniuose yra tokios medžiagos: 1081 dainos tekstas, 2479 dainos su melodijomis, 17 raudų, 348 rateliai, žaidimai ar šokiai, 102 religinės giesmės, 171 pasaka, 433 sakmės ir padavimai, 125 pasakojimai, 102 anekdotai, 5 oracijos, 604 patarlės bei priežodžiai, 200 mįslių, 809 burtai, prietarai, oro spėjimai, 4 liaudies medicinos receptai, 249 papročiai ar platesni papročių bei apeigų aprašai, 52 garsų mėgdžiojimai, 452 atminimai, 31 juokavimas, 28 erziniai, 434 keiksmas, 8 užkalbėjimai, 16 skaičiuočių, 3 sveikinimai, 2 greitakalbės, 1561 antkapių ar vainikų užrašai, 1 nesusikalbėjimas, 181 įvairios kitokios medžiagos vienetas (eilėraščiai, nežanrinė medžiaga ir pan.).

Povilas Krikščiūnas

TARPTAUTINĖ KOMISIJA APIE MŪSŲ DARBĄ

1994 m. pabaigoje Norvegijos mokslo tarybos atstovai tikrino mokslo būklę Lietuvoje. Tarybos nariai prof. Josteonas Børtnesas iš Bergeno, prof. Johnas Ole Askedalas iš Oslo, prof. Janas Peteris Locheris iš Berno (Šveicarija), prof. Terje Mathiassenas iš Oslo ir Ingun Lunde iš Bergeno domėjosi kalbą ir literatūrą tyrinėjančiomis mokslo įstaigomis. Labai palankiai komisija vertino Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto folkloristų darbus, tarp jų – šeimos gyvenimo atspindžių tautosakoje tyrinėjimus ir mitologijos (Perkūno) studijas. Kartu buvo pabrėžta „Lietuvių liaudies dainyno“ svarba, konstatuota, kad šis leidinys yra „vienas iš pačių reikšmingiausių Instituto neįkainojamos veiklos pavyzdžių“¹.

Kostas Aleksynas

A. R. NIEMIO KONFERENCIJOJE

1994 m. gruodžio 1–2 dienomis Vilniuje įvyko tarptautinė konferencija „Augustas Robertas Niemis ir baltų bei Baltijos finų folkloro lyginamieji tyrimai“ (rengėjai: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos-Suomijos draugija, Etnomuzikos institutas; remėjas – Helsinkio universitetas). Konferencijoje dalyvavo 14 Suomijos, Lietuvos, Latvijos bei Estijos tautosakininkų, literatūrologų bei etnomuzikologų. Taip pat atvyko ir konferencijos garbės prezidentas prof. A. R. Niemio anūkas, Helsinkio universiteto matematikos profesorius Hannu Niemis. Konferencijos atidaryme sėkmingo darbo mokslininkams palinkėjo Suomijos ambasadorius Lietuvoje p. Taisto Tolvanenas. Pranešimus anglų, suomių, vokiečių, rusų bei lietuvių kalbomis skaitė S. Skrodenis – „Augustas Robertas Niemis ir Lietuva“, U. Vento – „A. R. Niemis ir Suomijų literatūros draugija“, U. Valk – „Baltų ir fino-ugrų mitologijos bendrieji aspektai“, R. Apanavičius – „Kanklės – baltų ir Baltijos finų etninių ir etnokultūrinių ryšių palikimas“, V. Bendorfas – „Seniausieji elementai latvių ir kaimyninių tautų liaudies dainų melodikoje“, A. Vissel – „Estų ir baltų pastoralinės dainos“, A. Nakienė – „A. R. Niemio lygintų lietuvių ir estų bei suomių liaudies dainų melodijų tyrinėjimai“, M. Koiva – „Bendrieji Baltijos finų ir baltų užkeikimų elementai“, M. Hiitemae – „Bendrieji Baltijos finų-baltų kultūrinio ploto liaudies kalendoriaus bruožai“, B. Reidzane – „Latvių ir lyvių tradiciniai ketureiliai“, K. Salve – „Baltų ir fino-ugrų ryšiai pasakojamajame folklore“, B. Kerbelytė – „Dvi pasakų klasifikacijos sistemos: galimybės ir problemos“, J. Rozenbergs – „Etninis vardas „samiai“ latvių liaudies dainose“ (pranešėjui neatvykus, perskaitė B. Reidzane), R. Žarckienė – „Šiaurės rytų Europos skudučių tipo muzikos instrumentai (Lyginamieji tyrimai)“.

A. R. Niemio užrašytas šiaurės rytų aukštaičių sutartines, homofonines dainas bei instrumentinę muziką atliko Vilniaus folkloriniai ansambliai. Konferencijos metu buvo eksponuojamos A. R. Niemio bei kitos suomių etnologinės knygos. Čia pat dalyviai galėjo įsigyti naujausių lietuvių tautosakinių leidinių. Svečiai susipažino ir su Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakos skyrių darbu, Lietuvių tautosakos rankraštynu bei katalogais.

Rūta Žarckienė

PAMINĖTAS V. PROPPO ŠIMTMETIS

1995 m. gegužės 15–20 d. Sankt Peterburgo universitete vyko tarptautinė konferencija, skirta Vladimiro Proppo šimtosioms gimimo metinėms. V. Proppas paliko ryškių pėdsakų tyrinėdamas pasakas, rusų bylinas, istorines dainas, folkloro žanrų specifiką, apeiginę tautosaką, tačiau pasaulinę šlovę jis pelnė dar jaunystėje parašyta knyga „Pasakos morfologija“. Jo pasakų sandaros tyrinėjimo būdą naudojo daugelio šalių mokslininkai. Todėl suprantama, kad konferencijos metu nemažai dėmesio skirta tekstų struktūroms. Pranešimuose analizuotas V. Proppo poveikis kitų šalių (Anglijos, Vengrijos, Jugoslavijos) mokslininkams. Keli pranešėjai bandė

¹ Evaluation of Research in Lithuania // The Research Consil of Norway. Oslo, 1996. Vol. 2. P. 343.

pritaikyti V. Proppo idėjas kitų žanrų tekstams. Buvo supažindinta ir su kitokiais tekstų struktūrinės analizės būdais (viena iš tokių pranešėjų – šių eilučių autorė, pademonstravusi diachroninio struktūrų tyrinėjimo galimybes).

Daugelyje pranešimų kalbėta apie epo tipologijos, tautosakos kūrinių genezės, teksto poetikos, tautosakos kūrinių santykių su ritualu problemas. Konferencijos pabaigoje apžvelgtas V. Proppo archyvinis palikimas (A. Martynova), pasidalyta prisiminimais apie V. Proppą ir jo laiką (K. Čistovas).

Žurnalas „Živaja starina“ V. Proppui paskyrė specialų numerį (1995, Nr. 3/7). Kai kurie konferencijos pranešėjai paskelbė jame straipsnius.

Bronislava Kerbelytė

ESTAI PRISIMENA V. ANDERSONĄ

1995 m. spalio 6–8 d. Tartu universitetas, Estų kalbos institutas ir Estų literatūros muziejus organizavo tarptautinį simpoziumą „Valteris Andersonas ir šiuolaikiniai folkloro tyrinėjimai“. Taip pažymėtos ilgamečio Tartu universiteto profesoriaus 110-osios gimimo metinės.

Simpoziume dalyvavo Baltijos ir Skandinavijos šalių mokslininkai. Tarp pastarųjų buvo du Suomijoje laikinai gyvenantys amerikiečiai. Simpoziumo metu veikė V. Andersono darbų paroda, dalis pranešimų nagrinėjo šio folkloristo mokslines koncepcijas. M. Chesnutt (Kopenhaga) apibūdino V. Andersono santykius su geografiniu-istoriniu metodu, U. Tedre (Talinas) iškėlė V. Andersoną kaip estų dainų tyrinėtoją, M. Viksna (Ryga) pasekė jo įtaką latvių folkloro archyvo steigėjams. Šiandieninius V. Andersono naudotos pasakų tyrinėjimo metodikos atgarsius apibūdino P. Kippar (Talinas).

V. Andersonas ypač žinomas kaip novelinių pasakų tyrinėtojas, knygos „Karalius ir abatas“ autorius. Todėl du pranešėjai pasirinko novelines pasakas: A. Krikmann (Tartu) apibūdino mįslių vaidmenį juose, o šių eilučių autorė – herojų išmėginimų specifinius bruožus.

Nemažai pranešimų buvo skirta mitologijai ir liaudies religijai. U. Valk (Tartu) kalbėjo apie raganų ir velnio santykius, M. Koiva (Tartu) – apie laivų dvasią, I. R. Jarvinen (Helsinki) – apie karelių mitinį personažą *karu*. R. Schott (Bona) tyrinėjo laidotuvių papročių atspindžius bulsa tautos (Šiaurės Hana) pasakose, L. Stark (Los Andželas/Helsinki) – pravoslavų religijos liaudies interpretaciją Karelijoje, T. Lofstedet (Los Andželas/Helsinki) svarstė, kaip išskirti ir apibūdinti mitinius personažus.

Vakarų Europoje populiarūs dabartinių pasakų tyrinėjimai taip pat rado atgarsį: E. Nagel (Stokholmas) nagrinėjo jūreivių autobiografinius pasakojimus, o R. Kvidelandas (Tartu) – pasakojimus apie technikos naujoves.

Simpoziumo organizatoriai sudarė sąlygas vakarais ir ekskursijos į pietų Estiją metu mokslininkams artimiau bendrauti, susitikti su Tartu universiteto studentais. Pastarieji dalyvavo simpoziumo posėdžiuose, o kai kurie pranešėjai (tarp jų ir šių eilučių autorė) skaitė paskaitas Tartu universitete.

Bronislava Kerbelytė

ŠIUOLAIKINIAM FOLKLORUI SKIRTA KONFERENCIJA

1995 m. lapkričio 2–4 d. Tartu mieste buvo surengta ketvirtoji tarptautinė folkloro konferencija, skirta šiuolaikiniam folklorui. Konferenciją organizavo Estų folkloro archyvas prie Estų literatūros muziejaus kartu su Estų kalbos instituto Folkloro skyriumi ir Tartu universiteto Estų bei lyginamojo folkloro katedra.

Tris dienas konferencijos dalyviai, kurių dauguma iš Estijos, vienas kitas iš Danijos, Suomijos, Vengrijos, Rusijos, Latvijos ir Lietuvos, skaitė pranešimus ir diskutavo įvairiais šiais dienais aktualiais laikomais folkloro klausimais. Konferencijoje skaitytų pranešimų temos buvo labai įvairios: nuo atskirų folkloro žanrų ar jų elementų apžvalgos iki ne tiek folklorui, kiek kitiems mokslams, pavyzdžiui, sociologijai, būdingų aspektų iškelimo. Antai, be įvairaus folkloro kitimo įvardijimo, norėta užčiuopti naujų ir senų folkloro elementų santykį šiuolaikiniuose pasakoji-

muose apie ufonautus, Afganistano karą ir kitas mūsų dienų aktualijas, siekta apibendrinti seniai tarp moksleivių gyvuojančią atminimų-albumėlių tradiciją, bandyta vertinti psichologinių dovanų teikimo poveikį ir kitus šiuolaikinio gyvenimo momentus.

Dvi šios konferencijos dalyvės buvo iš Lietuvos: Ž. Ramoškaitė-Sverdiolienė skaitė pranešimą apie šiuolaikinio gyvenimo archajinius elementus, o B. Stundžienė kalbėjo apie šiandieninio folkloro kitimą.

Konferencijos metu visi dalyviai turėjo puikią progą susipažinti su Estų folkloro archyvu.

Bronė Stundžienė

PAMINĖTI VILNIJOS TAUTOSAKOS RINKĖJAI

1995 m. spalio 9 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvyko renginys (organizuotas kartu su Vinius lietuvių namais), skirtas tautosakos rinkėjams Pranui Bieliauskui, Antanui Krutuliu, Juozui Aiduliui. Šie tautosakos rinkėjai užrašinėjo tautosaką daugiausia Vilniaus krašte pirmoje šio amžiaus pusėje. Atsiminimus apie juos papasakojo tautosakininkai, senieji vilniečiai: Audronė Augaitytė, Jonas Čekys, Vytautas Maknys, Bronė Kazlauskienė.

Nijolė Laurinkienė

SKIRTA J. BRODOVSKIUI

1995 m. gegužės 18 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvyko konferencija, skirta XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos rašties darbuotojui Jokūbui Brodovskiui, kuris leksikografijos darbe daug rėmėsi ir tautosaka, taip pat jo amžininkams. Įžangos žodį tarė prof. Leonardas Sauka. Leonas Gineitis apžvelgė J. Brodovskio aplinką, prof. Kazys Grigas – J. Brodovskio vietą lietuvių patarlių tyrinėjimuose. Prof. Norbertas Vėlius skaitė pranešimą „Mitinė leksika J. Brodovskio žodyne“ (jis skelbiamas šiame „Tautosakos darbų“ tome). Prof. Vincentas Drotvinaš gretino F. Pretorijaus ir J. Brodovskio žodynus.

K. A.

STAŽUOTĖ GETINGENE

1995 m. birželio ir liepos mėnesį, gavęs finansavimą iš Vokiečių Akademijos Mainų tarnybos (DAAD), susipažinau su Getingeno universiteto Tautotyros seminaro darbu, rinkau medžiagą Vokiečių Mokslų Akademijos Getingeno skyriuje „Pasakų enciklopedija“. Abiem šiems padaliniais vadovauja prof. dr. Rolfas Brednichas. Jis labai mielai pakvietė į savo seminarą. Tą semestrą seminarai buvo skirti žymaus vokiečių folkloristo E. W. Peuckerto, paskutiniaisiais metais gyvenusio Getingene, veiklai nagrinėti. Jau vien pačios asmenybės originalumas ir komplikuotumas kelė didelį auditorijos susidomėjimą. O kur dar didžiuliai darbų užmojai... Kiekvieno seminaro tema (pvz., „Didysis posūkis“, „Baltoji ir didžioji magija“, „Vokiečių sakmių publikavimo programa“), tezės būdavo viešai, iš anksto paskelbiamos. Studentai (kaskart vis kitas) parengdavo ilgą, iki 50 min. pranešimą. Diskusijoje dalyvaudavo studentai, magistrantai ir kiti norintys; joms vadovaudavo pats profesorius ir dvi jo asistentės. Beje, paskutinysis seminaras įvyko prie profesoriaus namų, jo sode, visiems gurkšnojant kavą. Studentų daug, tautotyros specialybė šiuo metu populiari. Kartu jie stengiasi įgyti ir kitą (kartais – ne vieną) specialybę: germanisto, romanisto, slavisto ar mediavisto, istoriko ir pan.

Pagrindinis mano darbo tikslas buvo parinkti rengiamo lietuvių žverių pasekų leidinio komentarams medžiagos. „Pasakų enciklopedija“ turi bene turtingiausią tokio profilio biblioteką, kur surinkta daugelio kraštų pasakų tekstų, tyrinėjimų ir kitos reikalingos literatūros. Enciklopedijoje dirbantys mokslininkai, pirmiausia mokslinis vadovas prof. dr. Hansas-Jörgas Utheris ir jo talkininkai: dr. Ines Köhler, dr. Christine Shojaei Kawan, prof. dr. Ulrichas Marzolphas, rengiantys pasaulyje išgarsėjusią „Pasakų enciklopediją“ (dabar publikuojami 8 tomo

sąsiuviniai), draugiškai ir nuoširdžiai talkino aiškinantis įvairius klausimus, ieškant reikiamų šaltinių. Turėjau galimybę naudotis su kompiuterio pagalba daromu daugiatomiu Sąvadu, kur susisteminti pagal AT tipus duomenys iš nacionalinių pasakų katalogų, pasirodžiusių jau po 1960 m.

Kartu buvo gera proga pasidairyti į ankstesnius ir dabartinius pasakų leidinius vokiečių ir kitomis kalbomis. Vokietijoje leidžiama daug pasakų ir sakmių.

Didžiulės yra pasaulio tautų pasakų serijos, didelį susidomėjimą žadina regioniniai liaudies prozos leidiniai (beje, jie ir daugelio kitų tautų kol kas įdomiausi!). Knygynuose pasakos, sakmės rungtyniauja su masinę paklausą šiandien turinčia astrologine ir kita panašia lektūra. Vokietijoje daug dirbama populiarinant pasakų pedagoginę reikšmę. Organizuojami kursai, kuriuose mokoma, kaip sekti pasakas, taip pat seminarai, konferencijos. Deja, išsamių vienos tautos sisteminių pasakų leidinių vis dar labai maža. Todėl iki šiol nepralenkiamas yra latvių pasakų ir sakmių 16 tomų leidinys, parengtas prof. P. Šmito dar prieš Antrąjį pasaulinį karą ir pakartotas latvių išėivijos pokario metais.

Be to, Getingeno bibliotekose skaičiau teorinę ir istorinę literatūrą, daugiau medžiagą skaitomam tautosakos metodologijos kursui. Į akis krito, kad Vokietijoje gausu tautotyrinių bei socialinių tautosakos tyrinėjimų, maža dėmesio skiriama struktūriniais ir semiotiniams metodams.

„Pasakų enciklopedija“ ir Tautotyrės seminaras Getingene yra tapęs folkloristų traukos centru. Per tuos du vasaros mėnesius teko sutikti specialistų iš Kanados, Izraelio, Vengrijos ir Rumunijos, Suomijos, Ispanijos, iš įvairių Vokietijos miestų. Čia aptariami parašyti straipsniai, diskutuojama dėl įvairių problemų, daromi įvairūs organizaciniai susitarimai ir t.t. Antai čia R. Brednichas, R. Kvidelendas, H. J. Utheris su kitais aptarinėjo JSFNR tarptautinio kongreso, kuris turėtų įvykti 1998 m. Getingene, planus. Čia J. Lehmannas išdėstė savo projektą, skirtą iširti miško vaidmenį tradicinėje vokiečių kultūroje.

Per stažuotę turėjau progą aplankyti brolių Grimų muziejų Kaselyje, susipažinti su jų darbais. Broliai Grimai daug nuveikė vokiečių filologijai, tad nenuostabu, kad ir šiandien jiems skiriama tiek daug dėmesio. Muziejus – viena iš nuostabių vietų, kur galima pasigrožėti, stebinti, kokį atgarsį pasaulyje yra sulaukusios jų paskelbtos pasakos. Tarp kitų tautų čia pateikta ir lietuviški vertimai, kuriuos muziejui parūpino medikas-literatas J. Skliutauskas, universiteto germanistė I. Tumavičiūtė ir kt. Žavu, kad, lankantis Žemutinės Saksonijos kaimuose ir miesteliuose, turistams primenamos vietos, susijusios su brolių Grimų pasakomis. Vertėtų ir mums dažniau savąją „kultūrinę atmintį“ žadinti.

Leonardas Sauka

VIEŠNIA IŠ AUSTRIJOS

1994 m. lapkričio mėn. Institute lankėsi Austrijos mokslų akademijos Fonogramų archyvo darbuotoja dr. Helga Thiel. Viešnia domėjosi mūsų turimų garso įrašų būkle, papasakojo, kaip Austrijoje tvarkoma analogiška medžiaga.